

Nr 239.

Av herr **Hagberg** i Luleå m. fl., om utredning angående inrättande av ett universitet i Norrland.

En rad forsknings- och utbildningsproblem äro speciella för Norrland och kunna inte nöjaktigt lösas genom de universitet och andra högskolor, som nu finnas i vårt land. Därtill komma de problem, som, trots att de äro gemensamma med det övriga landets, aldrig kunna tillgodoses för Norrlands vidkommande på grund av denna landsdels perifera läge. Norrlands stora naturrikedomar äro ännu långt ifrån utnyttjade. Den norrländska befolkningens behov av kulturella resurser, hälso- och sjukvård, tandvård, ändamålsenlig bostadsförsörjning etc. är inte tillgodosett.

Beträffande medicin och hygien föreligger ett flertal undersökningar, som visa nödvändigheten av att forskningen stimuleras och hälso- och sjukvårdsapparaten utbygges. Den socialhygieniska undersökningen i Västerbottens och Norrbottens län 1929—1931 gav vid handen, att sjukdomssymtom från tarmkanalen samt blodbrist voro mycket vanliga i övre Norrland samt att tändernas tillstånd var mycket dåligt. Sedan dess ha visserligen stora framsteg gjorts, men ännu återstår mycket innan den norrländska befolkningens, särskilt lantbefolkningens, hälsotillstånd blir tillfredsställande. För den egentliga sjukvården saknas inom åtskilliga specialiteter särskilda kliniker och polikliniker, varför många antingen måste vara utan specialvård eller till priset av stora uppoffringar konsultera specialister i Mellansverige. Från ett sådant område som neurologi och neurokirurgi är omvittnat att färre sjukdomsfall diagnostiseras ju längre bort man kommer från landets enda specialkliniker (i Stockholm) och att många sjuka hinna hopplöst försämras eller t. o. m. dö, innan — i de fall där sjukdomen verkligen diagnostiserats — plats kan beredas vid specialklinikerna. För förläggandet av en medicinsk högskola till övre Norrland talar emellertid inte bara det faktum, att behovet av specialkliniker är trängande och att den medicinska forskningen inom flera områden måste inriktas på speciellt norrländska förhållanden, utan också att den medicinska undervisningen vid de tre utbildningsanstalter, som nu finnas, avsevärt hämmas av bristen på klinikutrymme, moderna laboratorier, bristande kontakt med andra forskningsgrenar, bl. a. organisk kemi, odontologiska gebit, psykologi och sociologi, samt professorer och andra lärare. I bl. a. bostadshygien och näringshygien behövas särskilda norrlandsprofessorer.

Behovet av tandläkare, vilket som bekant är mycket stort i hela landet, är särskilt trängande i Norrland. Det är mycket osannolikt att detta behov kommer att fyllas, om båda de nya tandläkarinstitut, som riksdagen beslutade 1945, bli förlagda till södra Sverige.

Utbildningen av socialarbetare, som nu äger rum vid socialinstituten i Stockholm och Göteborg, kommer, sedan socialvården blir reformerad och kravet på personalens kvalifikationer höjes, att kräva inrättandet av ett tredje socialinstitut.

En tredje teknisk högskola, förlagd till Norrland, har länge varit ett önskemål. Cellulosakemien, ett hittills av staten försummat ämne, som överlåtits åt privata bolag att utforska och monopolisera, kan visa vägen för ett utvinnande av väldiga rikedomar i Norrland. Bergforskningen kräver institutioner, lokaliserade till de områden, som böra utforskas. En byggnadsteknisk avdelning borde också ingå i denna tekniska fakultet. Säkerligen är också en elektroteknisk avdelning motiverad.

Betingelserna för jordbruket i övre Norrland äro i många hänseenden annorlunda än i övriga delar av Sverige. Inte endast är vegetationstiden kort, utan de mycket korta vårarna och höstarna ge synnerligen kort tid för bearbetningen av den öppna åkern. Växtodlingen får därför en helt annan inriktning än i södra och mellersta Sverige. Den konsulent eller lantmannaskollärare, som — såsom fallet nu är — har en syd- eller mellansvensk utbildning, behärskar inte alls denna viktiga fråga. Tillgången på odlingsvärd men icke uppodlad mark är som bekant mycket stor inom de båda nordligaste länen, medan nyodlingsverksamhet förekommer mycket sparsamt inom landet i övrigt. Nyodlingen har sin egen teknik, som behöver läras och bli föremål för verklig forskning både när det gäller val av odlingsmark, arbetets utförande enligt maskinella metoder och jordens senare bearbetning, gödsling och sådd. Dennas forskning bör givetvis äga rum i övre Norrland, där förhållandena äro så speciella, då det gäller förmultning och andra omvandlingsprocesser i jorden. Husdjursskötseln i övre Norrland kännetecknas av egenartade förhållanden, betingade av växtodling, klimat och kreaturstyp. Avkastningsresultaten äro nu otillfredsställande och bristsjukdomar rätt vanliga. Mycket skulle stå att vinna genom en verklig rationalisering. Överhuvud taget har det norrländska jordbruket alltför mycket anstrykning av husbehovsproduktion och är inte med i penninghushållningen på samma sätt som skogsskötseln. Erfarenheterna från Sovjetunionen, där man upprättat vetenskapliga forskningsstationer i de nordligaste trakterna, bevisa att det är möjligt och lönande att idka jordbruk t. o. m. norr om polcirkeln. Man har där genom ett intensivt forskningsarbete lyckats frambringa snabbmognande och köldhårdiga växtsorter. I Sovjetunionens polarområden odlas numera potatis, morötter, rovor, rädisor och fodergräs. Stora jordbruksanläggningar ha upprättats norr om polcirkeln på Kolahalvön, i Petjorabassängen, i den nya

staden Igarka vid nedre Jenisej o. s. v. Sovjets växtförädlingsforskning och lantbruksekonomiska utveckling borde kunna ge rika impulser vid planläggandet av agrarvetenskaplig verksamhet i övre Norrland.

Den naturvetenskapliga fakulteten vid ett norrländskt universitet skulle genom den intima anknytningen till de övriga fakulteterna kunna bli ett centrum för forskningsverksamheten. Det har i debatten om detta universitet framhållits, att en stor biologiinstitution med goda experimentella resurser särskilt i fysiologi skulle tjäna ett fyrfaldigt syfte: biologiinstitution för naturvetarna, anatomi- och fysiologiinstitution för medicinarna och tandläkarna samt institution för den högre utbildningen i lantbrukets och skogsbrukets tjänst. I ett land som Schweiz, där man på ett tidigt stadium haft framsynthet nog att tillkalla framstående organiska kemister från andra delar av världen och ställa rika resurser till den organisk-kemiska forskningens förfogande, ligger man långt framför vårt land på detta forskningsgebit. Vid planläggningen av ett universitet i övre Norrland är det nödvändigt att ägna utformandet av den organisk-kemiska avdelningen ett mycket stort intresse och för en gångs skull ge de yngre forskarna tillfälle uttala sina önskemål i stället för att som så ofta förekommer i sakkunnigeförsamlingar överlämna initiativet åt de resignerade äldre. Cellulosakemien, som är en gren av den organiska kemien, kan aldrig utvecklas utan att denna ägnas mera intresse.

För geologi och meteorologi, där Norrland framvisar säregna förhållanden, böra särskilda avdelningar upprättas.

Den humanistiska fakulteten blir självfallet inte »matnyttig» på samma sätt som de övriga institutionerna, vilkas ekonomiska lönsamhet ligger i öppen dag. Man bör emellertid inte i ett samhälle, som önskar sammanställas med attributet kultur, kräva, att varje vetenskaplig och intellektuell institution skall motiveras med räntabilitetskalkyler. De finska och lapska folkgrupperna ha rätt att peka på sina språk och kulturarv såsom objekt för intensivare forskning och bättre skydd. Vi ha i Sverige ännu inga professurer i ett så viktigt ämne som sociologi.

Av det sagda framgår, att vi eftersträva ett universitet av för vårt land ny typ. Det är med hänsyn till särskilt den naturvetenskapliga forskningens nutida utveckling i hög grad önskvärdt för att inte säga nödvändigt att de olika institutionerna upprätthålla en god kontakt. Så t. ex. utgöra den organiska kemiens framsteg en nödvändig förutsättning för utveckling inom medicinens, odontologiens, jordbrukets och skogsbrukets områden. För oss synes det lämpligt, att man vid planerandet av ett universitet i Norrland tar sikte på möjligheten av att skapa fakulteter för naturvetenskap, humaniora, odontologi, medicin, teknologi, agrarpolitik och -vetenskap, socialpolitik och ev. ytterligare ämnen inom en organisatorisk ram. Den nuvarande uppdelningen i universitet och specialhögskolor synes oss ur många synpunkter opraktisk och knappast i något avseende motiverad.

Givetvis böra de studentsociala synpunkterna inte lämnas obeaktade. Frågan om den högre utbildningens demokratisering få vi återkomma till i annat sammanhang. Var det föreslagna universitetet än förlägges — enligt vår uppfattning bör någon av de större industriorterna i övre Norrland komma i fråga — måste en plan för bostadskvarteren åtfölja planen för universitetets pedagogiska och vetenskapliga institutioner. Då studierna i princip böra betraktas som produktivt arbete och studenterna böra tillförsäkras samma möjligheter som andra medborgare att bo och bilda familj, måste man vid bostadsproduktionens planerande bl. a. ta hänsyn till behovet av familjebostäder. Erfarenheterna från våra nuvarande högskolestäder visa, att även om särskilda studentstadsdelar inte böra eftersträvas, måste studenterna beredas bättre möjligheter att erhålla goda och ändamålsenliga bostäder inom rimligt avstånd från universitetsinstitutionerna. Man kan inte inskränka ett nytt universitets planläggning till dessa och överlämna bostadspolitiken åt slumpen.

Vi anse det vidare nödvändigt att före planläggningen göra en noggrann analys av bristerna i vår nuvarande forskning och högskoleutbildning. Traditioner skola bevaras endast i den mån de tjäna ett förnuftigt ändamål. Vi ha för få professorer och lärare i förhållande till studentantalet, inga eller fåtaliga forskningsassistenter, praktiskt taget ingen kontorspersonal, undermåliga laboratorier, snåla anslag till vetenskaplig forskning etc. Examensväsendet är irrationellt. Den akademiska verksamheten är i många hänseenden stelnad i ålderdomliga former och ter sig i jämförelse med förhållandena i andra länder efterbliven. Så t. ex. är disputationsväsendet i svensk utformning en omotiverad kvarleva från en gången tid. Modern forskning bedrivs inte som i vårt land av ensamma, från varandra isolerade akademiker utan av grupper av samarbetande vetenskapsmän. Ett föråldrat system representerar också den gemensamma utbildningslinjen för läroverkslärare och forskare. Här krävs en uppdelning i en pedagogisk linje och en vetenskaplig linje med fördjupad specialisering.

Ett universitet, som byggde på moderna erfarenheter och bröte med sådana traditioner, vilka hämma den intellektuella utvecklingen, skulle kunna bli ett ferment för uppräckning av hela vårt akademiska liv. För Norrlands vidkommande kunde universitetet, i den mån det tilldelades resurser för bl. a. skapandet av ett tidsenligt vetenskapligt bibliotek och på ett helt annat sätt än våra hittillsvarande högskolor utvecklade förbindelser med de folkliga kulturorganisationerna, bli ett kulturcentrum av utomordentlig betydelse.

Med hänvisning till vad som ovan anförts föreslås,

att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om utredning om inrättandet av ett universitet i Norrland.

Stockholm i januari 1946.

H. Hagberg.

Helmer Holmberg.

Axel Nordström.